

Notat

MILJØMINISTERIET

Skov- og Naturstyrelsen

Naturområdet
J.nr. 2001-4332/13-0007
Ref. kac
Den 19. januar 2006

Redegørelse vedrørende køreplan og løsningsmodel for Tangeværket

Tangeværket er beliggende ved Tange Sø mellem Silkeborg og Bjerringbro. Tange Sø, som er kunstig og gennemstrømmes af Gudenåen, Danmarks længste vandløb, blev dannet i forbindelse med bygningen af Danmarks største vandkraftværk, Tangeværket. Fra 1921 og frem til i dag er der fremstillet elektricitet på værket.

Tangeværket, der ejes af Gudenaacentralen, blev anlagt i årene 1918-21 i henhold til en koncession meddelt i medfør af lov nr. 184 af 20. marts 1918 om udnyttelse af vandkraften i Gudenå. Koncessionen blev meddelt for en periode på 80 år fra den 8. januar 1921.

Med Tangeværket blev der etableret en afgørende spærring, der forhindrer Gudenåens naturlige dyreliv i at vandre frit i åen. Fiskene blev afskåret fra at vandre opstrøms Tange Sø til gydepladserne, og 13 km af den oprindelige Gudenå er nu oversvømmet af Tange Sø. Konsekvenserne heraf blev bl.a., at Gudenålaksen uddøde, og havørredbestanden blev halveret. Der er flere gange forsøgt etableret en faunapassage, men ingen af passagerne har dog fungeret efter hensigten. Endvidere viser undersøgelser, at de fleste smolt (ørred- og lakseungfisk) på vandring mod havet ender som føde for rovfisk og fugle i Tange Sø. Siden 1990 er der gennem udsætninger gjort forgæves forsøg på at genindføre en selvreproducerende laksebestand i Gudenåen.

I 2000 blev et lovudkast sendt i offentlig høring, og høringen viste to lige store lejre: 1) Dem, der var for en status quo/kort omløb, primært Tangeværket, Elmuseet, lokalbefolkningen, sejladsinteresser samt Danmarks Naturfredningsforening (DN), der fandt, at der kunne opnås større indsats for laksen i de vestjyske vandløb og 2) Dem, der støttede et mellemlangt/langt omløb, primært lystfiskerinteresser, herunder Danmarks Sportsfiskerforbund (DS) og Gudenåens Laksefond. Folketinget vedtog herefter i 2000 en forlængelse af Tangeværkets koncession med 2 år for at give mulighed for en nøjere undersøgelse af 2 mulige modeller for en faunapassage i form af et omløbsstryg ved Tangeværket/Gudenaacentralen; et kort omløbsstryg uden om Tangeværket eller et langt omløbsstryg også uden om Tange Sø.

En arbejdsgruppe undersøgte herefter 8 forskellige varianter, som varierede i bl.a. længde og placering og ikke mindst omkostningsniveau. Varianterne kunne groft opdeles i korte omløb, mellem-lange omløb og lange omløb. Omkostningerne ved de korte omløb varierede mellem 10-51 mio.kr., de mellemlange mellem 40-122 mio.kr., og de lange mellem 130-252 mio.kr. Resultaterne af arbejdsgruppens undersøgelser er sammenfattet i rapporten "Gudenåens passage ved Tangeværket" (Tangerapporten).

I december 2002 vedtog Folketinget en ny 5-årig forlængelse af Tangeværkets koncession frem til 8. januar 2008. I lovforslaget indgik som en klar forudsætning for en langsigtet løsning med et eventuelt omløbsprojekt, at Tange Sø bevares, at der opnås bred lokal opbakning til et projekt, der vil ændre væsentligt på de bestående forhold, at der tilvejebringes betydelig lokal medfinansiering, samt at finansieringen er afklaret på forhånd.

Der har efterfølgende været ført drøftelser med alle involverede parter – ejere, lokale myndigheder, organisationer mv. - som har afklaret, at der fortsat er væsentligt divergerende opfattelser. På grundlag heraf har der ikke kunnet konstateres hverken lokal opbakning eller væsentlig medfinansiering til én bestemt løsningsmodel, udover en mulig begrænset medfinansiering til et kort omløbsstryg.

Ved etablering af et kort omløbsstryg vil vandkvaliteten i Tange Sø og i Gudenåen nedenfor værket være uændret. Ifølge anbefalingerne i Tangerapporten vil et kort omløbsstryg, afhængig af udformning og vandføring, forbedre passagen for en række fiskearter, men vil efter Danmarks Fiskeriundersøgelses (DFU) vurdering ikke give nogen positiv påvirkning af bestandsstørrelsen for disse fiskearter, hverken nedstrøms værket eller opstrøms værket, ligesom der heller ikke med en sådan løsning vil blive etableret en selvreproducerende bestand af havørreder (eller laks) i vandløbene ovenfor Tange Sø, da nedtrækkende smolt fortsat skal passere Tange Sø. Efter DFU's vurdering vil en kort løsningsmodel kombineret med eventuelle, særlige fiskemæssige afhjælpeforanstaltninger heller ikke have nogen nævneværdig værdi, da smolten stadigvæk skal passere Tange Sø. DFU har desuden påpeget, at der kan være tekniske problemer med at sammenkoble et kort omløb, der anlægges nu, med en senere mellemlang eller lang løsning.

Som det fremgår af Tangerapporten ville en længere passageløsning ved Tangeværket og Tange Sø kunne forbedre vandkvaliteten i Tange Sø og i Gudenåen nedstrøms værket og have en gavnlig effekt på især havørredbestanden og på udbredelsen af andre dyrearter, der foretrækker at leve og vandre i vandløb, og som har svært ved at leve i og forcere store søer. En længere løsning ville imidlertid samtidig betyde væsentlige forandringer i det eksisterende landskab.

I den nationale forvaltningsplan for laks (lakseplanen), der blev offentliggjort den 1. december 2004, anbefales en prioriteret indsats for laks i Danmark således, at de eksisterende danske laksebestande, som er akut truede, og som kun findes i Vestjylland, først og fremmest skal hjælpes (Storå, Skjern Å, Varde Å og Ribe Å). Efter DFU's opfattelse bør man derfor anvende de ressourcer, der er til stede, i overensstemmelse med lakseplanens prioriteringer, således at den eksisterende situation ved Tangeværket opretholdes – under alle omstændigheder til den prioriterede indsats i de 4 vestjyske vandløb er gennemført og/eller der måtte være tilvejebragt opbakning og finansiering til en mellemlang/lang løsningsmodel.

Arbejdet i forbindelse med opfølgningen på lakseplanen er sat i gang, og en tværministeriel arbejdsgruppe med deltagelse af Skov- og Naturstyrelsen, Fødevareministeriet, Fiskeridirektoratet og Danmarks Fiskeriundersøgelser er nedsat, og der er påbegyndt en dialog med de pågældende amter med henblik på at tilvejebringe aktivitetsplaner for hvert enkelt af de 4 højest prioriterede vandløbssystemer. Herefter bør man ifølge lakseplanen se på de vandløb (Kongeå, Sneum Å, Brede Å, Vidåen og Gudenåen), hvor der på længere sigt findes muligheder for genopretning af en laksebestand baseret på bestandene fra de oprindelige vestjyske bestande. Arbejdet vil komme til at foregå i løbet af de kommende 10 år. Der vil løbende ske en evaluering af effekterne heraf, og det vil ligeledes løbende blive vurderet, på hvilke områder der kan opnås størst effekt pr. investeret krone.

Der er med lakseplanen allerede afsat 10 mio. kr. til igangsættende foranstaltninger i de nævnte fire vestjyske vandløb, ligesom Miljøministeriet har medfinansieret genbankcenteret for laks med 4 mio. kr. Hertil kommer indsatsen for snæbel, hvor der i overensstemmelse med snæbelplanen vil blive iværksat aktiviteter for over 100 mio. kr. i de vestjyske vandløb, som også vil komme laksen til

gode. EU har givet tilsagn om en støtte på ca. 60 mio. kr., og de øvrige 40 mio. kr. vil blive finansieret nationalt.

På nærværende tidspunkt er der ikke lokal opbakning til eller finansieringsmæssig dækning for mellem- eller lange løsningsmodeller ved Tange som forudsat i bemærkningerne til 2002-loven, ligesom en sådan indsats ikke har første prioritet i lakseplanen. Der vil således kunne opnås væsentlig større positiv virkning pr. investeret krone for laksen i de vestjyske vandløb, jf. lakseplanen.

Med hensyn til vandrammedirektivet kan det ikke på nuværende tidspunkt med sikkerhed vurderes, om der skal etableres en bedre passage end den nuværende. Dette kan først vurderes i forbindelse med udarbejdelsen af en vandplan og indsatsplan for området i medfør af miljømålsloven som led i implementeringen af vandrammedirektivet, hvilke først vil være på plads i årene 2009 – 2010. Endvidere vil de nye kommuner fra 1. januar 2007 herved få mulighed for et indspil til en løsningsmodel.

For så vidt angår støtten til landets vandkraftanlæg, herunder Tangeværket, henvises til transport- og energiministerens brev af 14. oktober 2005 bilagt notat af 4. oktober 2005 til Folketingets Energifpolitiske Udvalg.

På det foreliggende grundlag vurderes det, at der bør arbejdes for, at der i stedet for en løsningsmodel med et omløb ved Tangeværket vælges at investere i de aktiviteter, som er beskrevet i lakseplanen. Indsatsen kan evt. kombineres med særskilte foranstaltninger på konkrete lokaliteter i Gudenåen til forbedringer af dyre- og plantelivet generelt i Gudenåen, men dette bør indgå i den kommende vand- og naturplanlægning. Der vil derfor blive behov for en forlængelse af Tangeværkets koncession i en periode, hvor indsatsen i henhold til lakseplanen prioriteres, hvor kommunalreformen ændrer ved opgavevaretagelsen, og den kommende vand- og naturplanlægning etableres.

Miljøministeren har tilkendegivet, at regeringen vil indstille til Folketinget, at der dels på baggrund af handlingsplanen for laks, hvor en indsats i de vestjyske vandløbssystemer er prioriteret højest, dels på baggrund af den kommende kommunalreform og vand- og naturplanlægning gennemføres en forlængelse af Tangeværkets koncession i en nærmere forhandlet periode, hvor indsatsen i henhold til laksehandlingsplanen prioriteres.